

ÖİDİPAL BİR OKUMA: NEF'Î'DE BABASIZLIK*
AN OEDIPAL READING: FATHERLESSNESS IN NEF'Î

İdris YALÇIN
Batman Üniversitesi
Kenan BOZKURT
Batman Üniversitesi

ÖZET

Annelik gibi içgüdüsel ve biyolojik yanı olmayan babalık, çocukla baba arasında kurulan kan bağının zorunlu bir sonucudur. Babanın çocuğun hayatında olmayışı, çocuk için hayatının sonraki evreleri için büyük travmaların oluşmasına sebep olur. Freud, baba yokluğunu bir problem olarak ele aldığı gibi varlığını da travmatik bir olgu olarak ele alır. Freud'un Oedipus Sendrom'u olarak ele aldığı bu durum, Psikanalitik inceleme yönteminde baba kıskançlığı, babayı ortadan kaldırma olarak tanımlanır. Psikanalitik inceleme yöntemi, Nef'î'nin şiirlerine uygulandığında araştırmacılara şairin bilinçdışının karanlık dehlizlerine farklı bir yolculuk yapma imkanı tanır. Nef'î, babasının ailesini terk ederek Kırım hanına nedim olmasını bir türlü kabullenememiş ve Sihâm-ı Kazâ adlı eserinin ilk manzumesinde babasını hicvetmiştir. Psikanaliz edebiyat kuramına göre şairin babasını hicvetmesi, onun salt heccav karakterinden kaynaklı olmayıp babadan öç alma duygusunun tezahürüdür.

Bu çalışmada Nef'î'nin babasına yazdığı hicivden ve diğer şiirlerinden hareketle babasız kalmasından dolayı takındığı olumsuz tavır, psikanaliz edebiyat kuramı ve Oedipus Sendromu'ndan hareketle izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikanaliz, Oedipus Sendromu, Nef'î, Babasızlık, Baba Katli.

ABSTRACT

“Paternity”, which doesn't have an instinctive and biological side like motherhood is an inevitable consequence of the blood connection between the father and the child. The absence of the father in the child's life causes great traumas for the child in his later life. Freud considers the absence of the father as a problem as well as considering the existence of him as a traumatic phenomenon. This situation, which Freud treats as Oedipus Syndrome, is defined as father jealousy, abolishing the father in psychoanalytic examination method. When the psychoanalytic method of examination is applied to the poems of Nef'î, it allows researchers to make a different journey to the dark halls of the poet's unconscious. Nef'î could not accept the fact that his father deserted his family and became a bridesmaid to the Crimean ruler and he satirized his father in the first verse of his work named Siham-ı Kaza. According to psychoanalytic literary theory, the poet's satire of his father is not just a consequence of his satirizer character, but a manifestation of the sense of revenge from the father.

In this study, Nef'î's negative attitude caused by his being fatherless has been tried to be explained with psychoanalytic literary theory and Oedipus Syndrome based on the satire for his father and his other poems.

Keywords: Psychoanalysis, Oedipus Syndrome, Nef'î, Fatherlessness, Father Massacre.

1. GİRİŞ

Bireyin kişilik gelişimi ve ruhsal yapısı “fallık” adı verilen bebekliğin ilk döneminde oluşmaya başlar ve bu dönemde oluşan izler, tüm hayatı boyunca devam eder. Bebek, bu dönemde etrafını keşfetmeye başladığı gibi kendini keşfetmeye başlar. Freud, bu dönemi cinsel kimliğin keşfi olarak da ele alıp bebeğin karşı cinse meylinin başlangıcı sayar ve bu meyli, babayı bir kıyas unsuru olarak tanımlamasına neden olur. Ancak gelişim evresinin sonraki dönemlerinde önemi daha da artan baba, çocuk için salt bir kıyas unsuru olmayıp Freud'a göre ortadan kaldırılması gereken bir düşmandır. Freud, Kral Oedipus hikâyesinden hareketle çocukla baba arasındaki ilişki ve çekişmeyi izah eder. Freud, her ne kadar bu çekişmeyi cinsellik üzerinden izah etse de cinsellik, ilişkinin anlatılması için tek başına yeterli bir unsur olamaz. Zira baba, kişilik oluşturma sürecinde salt bir çekişme ve ortadan kaldırılması gereken bir varlık olmayıp bir rol model ve otoritedir. Bu yönüyle de çocuğun büyüme ve gelişme sürecinde başat bir rol üstlenir. Bu rol modelin yitimi ya da yokluğu, çocuğun olumlu bir kişilik ve sağlıklı bir benlik algısı oluşturmada olumsuz bir etki bırakır. Özellikle küçük yaşta baba tarafından terk edilen çocuğun babaya karşı nefret duyguları beslemesinin

* Bu çalışma, Atlas 5. International Congress On Social Sciences'te sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

altında yatan gerekçe budur ve bu türden her türlü davranış, çocuk istismarı ve ihmali olarak değerlendirilir. Zira istismar ve ihmal, çocuğa gereken ilgiyi göstermeme, boşlama, savsaklama, savsama, önem vermeme (TDK, 1998: 1052) olarak karşımıza çıkar ve anne ya da babanın çocuğun temel insanî ihtiyaçlarını tam veya sürekli olarak yerine getirmemesi, çocuğun daha korumasızken terk edilmesidir. Bu terk edişlik, sonraki zamanlarda travmatik bir boyut alıp çocuğun tüm hayatını olumsuz etkiler ve çocuk baba figürüne karşı nefret hissi geliştirir. Otorite sembolü olarak görülen babanın nefrete dönüşen yoksunluğu, çocuğun otoriteye karşı olumsuz bir tavır takınmasına, kendi etrafındaki insanlarla sağlıklı iletişim kuramamasına, saldırgan, isyankâr ve bencil bir kişilik geliştirmesine neden olur.

Dünya Sağlık Örgütü, bir yetişkin tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışları çocuk istismarı olarak tanımlamaktadır (Kara ve ark. 2004: 140). Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda “çocuğun bakımından sorumlu yetişkin bireylerin, çocuğun fiziksel, gelişimsel ve psikolojik açıdan iyi olma halini olumsuz yönde etkileyen tutum ve davranışların” (Polat, 2001: 138) çocuğun tüm hayatında silinmez etkiler bıraktığını bize göstermektedir. Çocukluğu insan kişiliğinin oluşum evresinde başat dönem olarak ele alan Freud’a göre çocukluk dönemi travmalarının çocuklara bakmakla sorumlu olan anne- babaları veya onlara bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli kişiler ya da yabancılar tarafından sağlıklarına zarar veren fiziksel, duygusal, zihinsel ya da sosyal gelişmelerini engelleyen tutum ve davranışlardan kaynaklandığını aktarır (Güler ve ark. 2002: 128-129). Bu yüzden çocuk, kendi ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir yaşa gelinceye kadar bunların ailesi tarafından karşılanması gerekir. Bunlar karşılanmazsa normal bir çocukluk yaşamayan bireyin kişilik gelişiminde olumsuzluklar yaşanır ve bu durum ruh haline yansır. Ümit Davaslıgil “*Bebeklik Dönemi*” adlı çalışmasında bu gelişim çağını 0-2 yaşa indirgeyerek bu dönemde karakterin aile tarafından şekillendiğini bu yüzden de bu dönemde çocuk gelişiminde ailenin önemli bir yere sahip olduğunu vurgular (Davaslıgil, 1997: 9).

Çağdaş bilimsel yaklaşımlar, bize çocukluktan başlayarak gençlik yıllarına kadar yaşanan süreçte kişiyi en çok etkileyenin anne - babası ve aile ortamının olduğunu gösterir. Çocuğun; sevildiği, ilgi gördüğü, ihtiyaçlarının karşılandığı durumlarda problemlerle baş etmesi daha kolay olduğu gibi, çocuk olumlu bir kişilik geliştirerek insanlarla daha sağlıklı ilişki kurma becerisi sergiler. Bu noktaya değinen Haluk Yavuzer’e göre psikoloji bilimi doğumdan itibaren çocuğun anne ve babasına duyduğu ihtiyaç üzerinde durmakta ve duygusal besinin beslenme kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu duygusal besinin çocuğa verilebilmesi için anne-babanın önce çocuğu istemesi ve çocuğun varlığını kabul etmesi gerekir (Yavuzer, 1989: 271). Zira çocuğun ebeveyn tarafından kabul edilmiş olması, çocuğun duygusal yönden gerekli besiyi almasını sağlar. Aksi takdirde babası tarafından yaşadığı terk edilmişlik travması, aynı kaderi yaşayan tüm çocukların yakasına yapışan bir lanet olarak bir ömür boyunca onların peşini bırakmaz. Çocuklar üzerinde ihmalin sonuçlarını göstermek için yapılan araştırmaların çoğunda ihmali yaşayan çocukların sonraki yıllarda sosyal, davranışsal ve duygusal olarak sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Kadir Demirci’nin “*İhmal sadece olayın yaşandığı zaman süreci içinde değil kişinin hayatında uzun yıllar etkisini koruyan bir durumdur.*” (Demirci, 2016: 8) şeklindeki tespiti, ihmal edilen çocukların uzun yıllar boyunca bu travmanın kurtulmadıklarını gösterir. Bu anlamda aile ortamı, çocukların en güvenli oldukları yer olabileceği gibi en çok risk taşıyan yer olarak da görülebilir. Anne ve babasının desteğini alamayan çocuklar hayatta karşılaştıkları zorluklar karşısında savunmasız kalırlar. Karşılaştıkları problemleri çözmede sorunlar yaşarlar. Kendilerinde var olan yetenekleri tam manasıyla geliştiremezler. Bu desteği tam olarak alamayan çocuklar ruhsal gelişimlerini gerçek manada tamamlamış olamazlar. Toplumsal hayata da uyum sağlama noktasında sorun yaşayan bu çocukların bilinçdışında sürekli bu eksikliğin izlerini görmek mümkündür. Aysel Ekşi, çocukların anne ve babaları sayesinde hayatta mücadele edebilme yollarını öğrendiklerini dile getirip çocukların ruhsal durumları ile ailenin tutumu arasında bir bağ olduğunu dile getirir. Ona göre çocukların yeteneklerini geliştirip hayattan zevk almayı öğrenmeleri sağlıklı bir aile ortamında ihtiyaçlarının karşılanmasıyla mümkündür (Ekşi, 1990: 17).

Bu çalışmada 17. yüzyılın önemli kaside ve gazel şairlerinden Nef’î’nin babasına yazdığı hicviyye ve bazı şiirlerinden hareketle baba figürünün şair üzerindeki etkileri, Oedipus kompleksi ve baba

yoksunluğu bağlamında incelenecek, babasının onu küçük yaşta terk etmesinin onun kişiliği üzerindeki etkileri irdelenecektir.

2. BABANIN ÖNEMİ VE NEF'Î'DE BABA YOKSUNLUĞUNUN ETKİLERİ

Nef'î'nin biyografisi incelendiğinde, onun hırçın bir ruha sahip olması, hicve meyletmesinin altında yatan sebeplerden birinin çocukluğundaki baba figürünün yokluğu ve bu yokluğun oluşturduğu ihmalin yarattığı travmanın çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Şair, babasının ailesini terk ederek ikbal uğruna Kırım hanına nedim olması üzerine yazdığı kasidede bu yokluğun yarattığı ruhsal sarsıntıyı ve bu durum karşısında babaya karşı duyduğu nefreti açıkça ortaya koyar. Nef'î'nin babasına karşı beslediği duyguların ve duyduğu kinin tezahürü sayılan bu şiir, psikanalitik açıdan incelendiğinde şairin ruh dünyası ile ilgili karanlıkta kalmış birçok yönün ortaya çıkarıldığı görülür. Babasına karşı olan kinini dile getirdiği beyitler psikanalitik açıdan tahlil edildiğinde çocukluğunda yaşadığı terk edilmenin ruhsal çöküntüsünü bir ömür boyu yaşadığı ve bunun davranışlarını şekillendirdiği açıkça görülmektedir. Zira şiirde açıkça anlaşılacağı üzere Nef'î ile babası arasında sağlıklı ilişkinin olmadığı ve bundan dolayı da şairin baba tarafından küçük yaşta ona en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemde onu bırakıp gittiği ve bu gidişin kendi ruhunda çok derin yaralar açtığı anlaşılır. Zira bu durum, Nef'î'nin küçük yaşta ihmal edilmiş olmasına ve hayat konforunu olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Aşağıdaki beyitte şair, babasının mutlu bir şekilde Kırım hanına sohbet arkadaşı olmasından sonra gözünün ne mercimek ne tarhana gördüğünü dile getirerek çektiği sıkıntıları ve yaşadığı fakirliği anlatır. Nef'î'nin babası Kırım hanına nedim olunca Nef'î, küçük yaşta babası tarafından ihmal edilir ve yalnızlığa, fakirliğe mahkûm olur. Şairin dramatize ederek karşımıza sunduğu ve açıklıkla imtihan noktasına varılan bu ihmal, onun henüz kendini savunmadığı, bakıma ve korunmaya muhtaç olduğu bir dönemde ortaya çıktığı için travmatik bir ruhun dışavurumu olarak şiirlerinde bu şekilde karşılık bulmuş olur. Bu durum şairin halet-i ruhiyesini derinden etkiler ve şairin hırçın tabiatının oluşmasında etkili olur. Babasının isteyerek ve ikbalini göz önünde bulundurup büyük bir mutluluk ile Kırım hanına nedim olmasını bir türlü kabullenemeyen şair babasına karşı sitemkâr davranır. Babası bolluk içerisinde yaşarken kendisinin küçük yaşta açlık ile terbiye edilmesi, bir çocuğun kabullenebileceği bir durum değildir. Mercimek ve tarhana yiyememek şeklinde tabir edilen aç kalma durumu, Nef'î tarafından baba yoksunluğunun kendi üzerindeki olumsuz etkinin dramatize edilme amaçlı bir ifade olsa da küçük yaşta bir çocuğun karşılaşılabileceği en kötü durum olup bu durumun çocuk üzerinde yarattığı psişik çöküntünün imgesel formdaki yansımasıdır:

*Sa'âdet ile nedîm olalı peder Hâna
Ne mercümeğ görür oldı gözüm ne tarhâna¹ (SK: 1/1)*

Daha küçük yaşta iken babasız kalmanın mahzunluğunu yaşayan Nef'î'nin şiirlerinin tahlili bu durumdan bağımsız yapılamaz. Çünkü hiciv, normal bir ruha sahip kimsenin başvuracağı bir tür olmadığı gibi övgüdeki ifrat boyutu da normal bir ruh haliyle izah edilemez. Özellikle sanatçının eserlerini değerlendirirken bunu gözönünde bulundurmak gerekir. Dolayısıyla sanatçının yapıtlarını doğru analiz edebilmek adına Nef'î'nin bebeklik ve çocukluk dönemlerine kadar inmek ve o yaşlarda yaşananları doğru analiz edebilmek gerekir. Bu da bize eserleri doğru tahlil edebilme kabiliyeti sağlar. Freud “Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı” adlı denemesinde saplantılı çocukluk yaşayan bireylerin bu durumdan ileride de kurtulamadıklarını dile getirir. Ona göre saplantı, ilk çocukluk yıllarındaki izlenimlerden kaynaklanır, biliçdışına itimler bireyin gelecekteki yaşantılarıyla düzeltilememektedir (Freud, 2001: 79). Freud'un bahsettiği saplantılı ruh hali, aradan yıllar geçmiş olsa da şairin şiirlerinde yer bulmaya devam etmiştir. Anlaşılan şair, bu terk edilişten dolayı babasını affedememiştir. Nef'î, Odipal sendromun dışı vurumu olan bir yaklaşımla babasına savaş açarak onu başına gelen bir kara bela olarak görür. Şair, bu sözün hanın zoruna gitse bile yerinde bir söz olduğunu belirtmekten de geri durmaz:

*Peder degül bu belâ-yı siyâhîdür başuma
Sözüm yerinde n'ola güç gelirse ger Hâna (SK: 1/6)*

¹ Bu çalışmada Sihâm-ı Kazâ'dan alınan beyitler için “Başdaş, C. (2018) Sihâm-ı Kazâ, İstanbul: Kriter Yayınları.” esas alınmıştır. Sihâm-ı Kazâ, SK şeklinde kısaltılmış, manzume ve beyit numarası verilmiştir.

Şairin babaya karşı duyduğu bu nefret onun yaptığı eylemlere de yönelir. Nefî'nin babasına karşı bu tutumu, kendisinin fakr u zaruretine karşılık babasının içinde bulunduğu zenginliğe karşı bir kıskançlığın tezahürü gibi görülmektedir. Şair kıskançlığı babasının hana yazdığı şiirlerine de yöneltir. Kendisinin züğürtlük ile boğuştuğunu dile getirip parasızlıktan ve yoksulluktan şikâyet eden Nefî, babasının ise saçma sapan şiirlerini inci ve mücevhermiş gibi hana sattığını söyler. Şair, kendi zor durumuna vurgu yapmak için ellerinin taş altında olduğunu dile getirir. Elleri taş altında olmak deyimini ile şairin hayatta kalabilmek için verdiği yaşam kavgasının büyüklüğü ve zorluğu anlatılmak istenmiştir:

*Benüm züğürtlük ile ellerüm taş altında
Müzahrefâton o dürr ü güher satar Hana (SK: 1/7)*

Şair, yaşadığı bunca fakirliğe rağmen başını sokabileceği bir ev olması halinde bu duruma bile razı olacağını dile getirerek bir çocuk için ev ortamının ve aile sıcaklığının ne kadar önemli olduğunu belirtir. Sıcak bir yuvaya ve mutlu bir aileye duyulan özlem, babasını kaybeden bir çocuğun yaşayabileceği türden bir duygu olsa da insanın korunma ve sevilme ihtiyacının giderilme arzusunun da ifadesidir. Nefî'nin bu özlemi, onun çocuklukta yaşanan terk edilmişliğinin bilinçaltına itilmiş baba figürü ve bu figürden arzulanan sevgi yoksunluğunun psikik dışı vurumudur. Bu bastırılmış arzular, şairin şiirlerinde bir şekilde doğrudan veya imge yoluyla ortaya çıkmıştır. Baba yoksunluğunu şair, doğrudan başını sokacak sıcak bir ev ortamıyla bağdaştırır. Bu ev ortamının eksikliğini şair, travmatik bir boyutta ele alarak baba sevgisinin tatmin edilmeyişini ev imgesiyle ortaya koyar. Şair, babasının kendilerini maddi ikbal uğruna terk ettiğini bildiğinden bu özlem yerini büyük bir nefrete bırakır. Ancak her nefretin altında bir özlem veya kıskançlık duygusu yatmaktadır:

*Züğürt olursam olaydım ne çâre kâ'il idüm
Olaydı baş sokacak denlü muhtasar hâne (SK: 1/10)*

Çocukluğunda işe yaramaz (adi yaratılışlı) babasının kendisini kimsesiz bırakarak Kırım hanına nedim olmasının psikolojisinde meydana getirdiği travmatik durumu gözler önüne seren şair, bunu asla kabullenemez. Şair o demde diyerek çocukluk dönemini kastetmiş ve aradan yıllar geçse bile babasını affetmediğini dile getirerek onu en ağır bir biçimde hicvetmiştir. Bu da Freud'un kişilik oluşumunda çocukluk döneminin etkisini bize hatırlatmaktadır. Zira Freud, bebeklik döneminde yaşananlara değinerek bunun önemine dikkat çekmiştir. Freud ilk çocukluk yıllarındaki izlenimlerin insan ruhunda yerleşik bir yer edindiğini hiçbir olayın bu izlenimleri silip atamayacağını ve bu izlenimlerin davranış şekillerini biçimlendirdiğini belirtir (Freud, 2001: 45). Bu bağlamda aşağıdaki beyitin çözümlemesi yapıldığında Nefî'nin çocukluğunda yaşadığı ihmalin sadece o döneme has sonuçlarının olmadığı, bu ihmalin şairin hayatı boyunca etkisinden kurtulamadığı bir durum olduğu açıkça görülmektedir. Şair, Kırım hanına nedim olan babasının kendisini garip koyduğunu dile getirerek ne kadar mahzun olduğunu ve bunun kendi üzerindeki etkilerini gözler önüne sermiş, yardıma muhtaç olduğunu belirtmiştir:

*O demde kim peder-i nâ-bekâr u sifle-nihâd
Beni garîb koyup oldı hem-sefer Hâna (SK: 1/12)*

Nefî'nin şair kimliğinin ve özellikle de heccav yönünün ortaya çıkmasında babasının önemli bir yeri vardır. Freud, "Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı" adlı çalışmasında Leonardo da Vinci'yi değerlendirirken Nefî'den bahseder gibidir. Ona göre da Vinci, çocukluğunun ilk yıllarında babasız bir yaşama zorlanmasaydı, bu işin üstesinden gelmesi düşünülemezdi. Çünkü ileri yaşlarda girişilen bilimsel araştırmalardaki ataklık ve özgürlük, baba tarafından engellenmeyen bir çocuksal-cinsel araştırı etkinliğini gerektirir ve bu etkinlik sanatçıda sonradan cinsellikten uzak bir planda varlığını sürdürür (Freud, 2001: 83). Özellikle babasız yetişen ve hayatın zorluklarına daha küçük yaşta iken göğüs germek zorunda olan ve problemleri bir çocukluk yaşayan Nefî'nin hayat karşısındaki tecrübeleri de yaşlılarına göre daha fazla olduğu gibi onun ayakta kalabilmesi ve şiire yönelmesi için baba yokluğu bir fırsata dönüşmüştür. Baba figürüne karşı duyulan Oedipal tepki, onun baba figürünün imgesi olan otoriteye karşı tavır almasına sebep olmuştur. Bu yüzden kendi devrinin önde gelen devlet

adamlarıyla ve iktidara yakın çağdaşı birçok şairle kavgalı olmuş; Nef'î, tek başına hepsiyle mücadeleye girişmiştir. Bunda babanın yokluğunun etkisi kadar babaya karşı beslediği düşmanlığın da etkisi vardır. Bu anlamda aldığı kararlarda babasının desteğini alamayan şair hayatın zorlukları karşısında düşse kalka tek başına mücadele etmeyi öğrenmiştir. Bu da onun hayat karşısında yıpranmasına ve erken yaşta olgunlaşmasına sebep olmuştur. Bu durum hırçın, acımasız, egoist, megaloman özelliklerine sahip biri olarak yetişmesine sebebiyet vermiştir.

Nef'î yaşadığı tüm yoksulluğa rağmen elindeki ile yetinmesi gerektiğini dile getirerek kanaatkâr olma vurgusu yapar. Şairin takınmış olduğu bu tavır, var olan bir gerçeği bastırma arzusundan başka bir şeydeğildir. Zira bir çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılamak babanın sorumluluğunda iken babanın bunu ihmal etmesi, çocuğun babaya karşı nefret geliştirmesine sebep olur. Ancak bu Freud'un da dile getirdiği gibi duygusal bir çatışmaya neden olur. Freud, "Psikanaliz ve Uygulama" adlı çalışmasında çocuğun babasına duyduğu duygusal çatışmanın sebebini inceleyerek bu çatışmanın sebebini bir rakip olarak nefret ettiği, ama bir zamanlar sevdiği ve yine de sevmesi gerekli, kendisine örnek, oyun arkadaşı ve ilk yıllarda bakıcı olan babanın olduğunu belirtir (Freud, 1995: 212). Ancak babaya yönelttiği nefretle ona duyduğu sevgi arasında sıkışınca şair, açlıktan ölecek olsa bile babası gibi hanın kapısında dilencilik yapmayacağını, onuruyla yaşayacağını, dertlerinden asla kimseye bahsetmeyeceğini ve bu sorunların üstesinden tek başına gelebilecek bir kabiliyette olduğunu belirterek savunma mekanizmalarından yüceltmeye başvurur. Bu yüzden de küçük yaşta babasız kalıp hayat karşısında tek başına verdiği ve başarıyla sonuçlanan mücadelesine atıfta bulunur:

*Kanâ'at eyle baban gibi olma sen cerrâr
S*çup b*kum ye tek verme derd-i ser Hâna* (SK: 2a/34)

Şairin takındığı bu tavır, küçük yaşta tek başına kalmasından ve hayatla mücadele girişip ayakları üzerinde durmasından ileri gelir. Baba figürünün üstlenmesi gereken çocuğa bakma sorumluluğu, küçük yaşta Nef'î'nin omuzlarına yıkılması şairin hayat karşısında bir direnç geliştirmesini sağlamıştır. Şair, çalışıp çabalayarak bir yerlere gelmek istediğini, yaşadıklarını Allah'a tevekkül ettiğini belirterek Allah'tan başka hiç kimseden bir beklenti içerisinde olmadığını belirtir:

*Tevekkül eyle Cenâb-ı Hudâya ahvâlün
Ne Şer'i-i hara arz eyle ne Tatar Hâna* (SK: 2a/35)

Sosyal hayatta bebeklik dönemine benzer sorunlar yaşayan şair, karşılaştığı zorluklar karşısında kendi kendine yetmeyi öğrendiğinden farklı tepkiler geliştirip olumsuz durumdan kurtulma yolunu bulabilmiştir. Güçsüzlüğü bir acizlik olarak gördüğünden güçlü görünmek için her türlü yolu denemeyi mübah görmüştür. Freud, bunu çocuğun ileride yaşamın büyük güçleri karşısında gerçek yalnızlığını ve güçsüzlüğünü anlar anlamaz, içinde bulunduğu durumu çocukluğundaki duruma benzeter. Ona göre yeni durumun iç karartıcılığını, çocuklukta kendini kollayıp gözetmiş güçleri geriye dönüş (regresyon) yoluyla dirilterek yoksamaya çalışır (Freud, 2001: 84). Freud'un dile getirdiği düşünceleri Nef'î'nin psikolojisini yansıtmaya açısından önemlidir. Babasız yetişen bir çocuğun kendi kendine yetebilmek ve güçlü görününebilmek için sergilediği tavrı biz Nef'î'de fazlasıyla görmekteyiz. Tüm hayatı boyunca ayakta kalabilmek için türlü mücadelelere girişen şair, ölümü pahasına bile olsa doğru bildiklerini söylemekten asla vazgeçmemiştir. Şair, tüm şöhretini kendi kişisel çabasıyla elde ettiğinden aşırı kibirlidir. Bu anlamda şair vadisinde birbirinden değerli pek çok şairin olduğunu bilen Nef'î işinin hiç de kolay olmadığını bilincindedir. Bu yüzden Nef'î kendisine yöneltilen bir tehdit karşısında müthiş bir refleks geliştirerek aciz görünmek bir yana karşısındakini alt edebilmek adına sözün tüm hünerlerinden yararlanır ve haklı çıkabilmenin yollarını bulur. Aşağıdaki beyitte olduğu gibi şair, kendisini bütün şairlerden daha cesur olarak niteleyerek bu refleksini ortaya koyar:

*Bahâdır pehlivân çok gerçi meydân-ı ma'ânide
Benim tab-ı dilîrim cümleden ammâ dilâverdir²*

(K: 20/38)

3. NEF'Î'DE BENLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ AÇISINDAN BABASIZLIĞIN ETKİLERİ

İlk çocukluk döneminde erkek çocuk, babayı rol model olarak alır. Rol model alınabilecek bir babanın yokluğu, çocuğun psikolojik açıdan çöküntüye uğramasına sebebiyet verir. Oğuz Cebeci, “*Psikanalitik Edebiyat Kuramı*” adlı çalışmasında babanın olmadığı yerde bu eksikliğin başkaları tarafından giderildiğini, himaye altına alınan kişinin kendisini daha güvende hissettiğini dile getirir (Cebeci, 2009: 117). Bu noktaya değinen Freud, konuyu Leonardo da Vinci üzerinden ele alır. Ona göre Leonardo da Vinci, dış yaşamında kendine babasını örnek almış, bir şans eseri Milano Dükü Lodovico Moro'nun şahsında baba yerini tutacak bir kişiye kavuşmuş, Milano'da bir dükün yanında erkeksi bir yaratıcı güç ve sanatçı verimliliğiyle dolu bir dönem yaşamıştır (Freud, 2001: 94). Benzer durumu Nef'î'de de görmekteyiz. Nef'î de babasından göremediği yakınlığı Padişah IV. Murad'ın himayesi altında görmüş ve onun yanında iken sanatının zirvesine ulaşmış ve gurur bir söyleyişe sahip olmuştur. Kendisini koruyup kollayan padişaha karşı büyük bir şükran beslemiştir. Padişahın kendisini sürgüne gönderdiği zamanlarda ise çok büyük bir ayrılık acısı çekmiştir. Sürgün hayatının bitmesi adına bir evladın babasından özür dilemesi şeklinde olan yalvarışları ve yakarışları olmuştur. Etkili olan bu yakarış yeticesinde padişah babalığını göstermiş ve onu affetmiştir. Hülâsa bir evladın babasından beklentisi neyse IV. Murad bunu fazlasıyla karşılamış, tabir yerindeyse Nef'î'nin babasının oluşturduğu boşluğu IV. Murad doldurmuştur. IV. Murad'a 12 kaside sunan şair, kendi karakterine yakın özelliklere sahip olan padişaha karşı hayatı boyunca büyük bir muhabbet beslemiş ve bunu her defasında dile getirmiştir.

Şairin gerçek manada takdir etmediği birini padişah bile olsa övmeyeceği bilindiğinden IV. Murad için yazdığı 12 kasidede abartılı bir şekilde padişahı öven şairin bu tavrı, şair-hamî ilişkisi dışında bir bakış açısıyla incelendiğinde ortaya bambaşka bir gerçek çıkmaktadır. Babasına duyduğu özlemi, sevgiyi ve yaşamadığı şevkat duygusunu kendisine yaşatan ve bu eksikliğini giderip hayatının tüm aşamalarında, vev ki yanlış yapsa bile, sürekli olarak desteğini gördüğü ve bir baba gibi kendisine telkinlerde bulunup doğru yolu gösteren IV. Murad'a bir baba nazarıyla bakmıştır. Babasından görmediği ilgiyi ve yakınlığı padişahın gören Nef'î, IV. Murad için yazdığı kasidelerde padişaha tıpkı bir çocuğun babasına baktığı gibi bakmıştır. Nasıl ki çocukların nazarında kendi babaları her şeyin “en”i ile ifade edilirse Nef'î'ye göre padişah da her şeyin en iyisine layıktır ve ondan büyüğü yoktur:

*Şeh-i vâlâ-güher Sultân Murâd-ı dâd-güster ki
Adâletde nazîri gelmemişdir dahi dünyâyâ*

(K: 19/ 23)

*Hidv-i pür-hüner Sultân Murâd ol şâh-ı dîn-perver
Ki hem ehl-i dil ü hem hoş-nüvîs ü hem suhan-verdir*

(K: 20/ 19)

*Şeh-i âlî-neseb Sultân Murâd-ı Kahramân-kevkib
Ki lutf u kahrıdır hep devlet ü dînin mühim-sâzı*

(K: 23/ 13)

Babasız yetişen çocukların psikolojilerinde bu durumun kabul edilmesiyle ilgili çok ciddi sorunlar yaşanır. Terk edilmiş olmanın meydana getirdiği ağır travmatik durum altında kalan çocuk, bunun kendisinin kaynaklandığı zannına kapılır. Kendisini suçlamaya başlar. Kendisini istenmeyen bir çocuk olarak görmeye başlar. Suçluluk psikolojisiyle hareket eden böyle bir çocuğun psikolojik yönden bazı sorunlar yaşaması ve bunu çevresine aksettirmesi anlaşılabilir bir durumdur. Doğan Cüceloğlu “*İçimizdeki Çocuk*” adlı çalışmasında babasını ölüm sebebiyle bile olsa kaybeden bir çocuğun bu durumu kabullenmekte ciddi sorunlar yaşadığını, temelde kendisinin kötü bir çocuk olmasından kaynaklı böyle bir durumun yaşandığını ve bu durumun çocuğun kendinden utanmaya sebebiyet verdiğini dile getirir (Cüceloğlu, 1992: 101).

² Bu çalışmada Nef'î Divânı'ndan alınan beyitler için “Akkuş, M. (1993). Nef'î Divânı, Ankara: Akçağ Yayınları.” esas alınmıştır. Kaside, K şeklinde kısaltılmış manzume ve beyit numarası verilmiştir.

Nef'î aşağıdaki beyitte, Cücenoglu'nun belirttiği baba yokluğunun kişide oluşan travmasını yansıtır gibidir. Şair, her ne kadar tüm şiirlerinde megaloman bir kişilik sergilese de babasız çocukların üstünden bir türlü atamadığı özgüven eksikliğini bir şekilde ortaya koyar. Şair, aşağıdaki beyitinde kendisini “zamanın utanmazı” olarak niteler. Ona göre söz, nihayete ermiş olduğu halde hala boş sözlere devam etmesine bir anlam veremez. Söylediği sözleri pek de beğenmeyen ve öz eleştiri yapan şair, karışık bir ruh hali içinde gibidir. Zaman zaman yaptıklarından utanan ve çelişkili tavırlar sergileyen şair, bu durumdan pek de hoşnut değildir:

*Erdi söz pâyâne ey Nef'î bu da'vâ nice bir
Lâfi ko şimdengeri ey bî-hicâb-ı rûzgâr (K: 17/37)*

Mehmet Atalay'ın, “Nef'î Farsça Divan Metin-Çeviri” adlı çalışmasından alınan aşağıdaki beyitlerde şairin IV. Murad ile ilgili mübalağalı söylemleri sırf kaside söyleme geleneği içerisinde değerlendirilirse şairin bilinçaltında yatanlar ortaya çıkarılamaz. Her ne kadar memduhun abartılı bir şekilde övülmesi bir gelenek olsa bile Nef'î, IV. Murad'ı sadece bir padişah olarak değil; bir hamî, bir dost, bir yaren, kendisini koruyup kollayan bir baba olarak görmüştür. Daha küçük yaşta iken reddedilme duygusunu yaşamış şair IV. Murad'a çok büyük bir hayranlık duymaktadır. Bu hayranlık, şairin yaşam kalitesini artırmakta, özgüven duygusu yaşamasını sağlamaktadır. Dışlanma duygusu padişah tarafından bertaraf edilen ve kabul edilme hissini fazlasıyla yaşayan şair minnettarlığını her seferinde dile getirir. Nef'î küçük çocukların kendi babalarını tarif ederken onu her şeyin en güzeli ile anlatma çabasının bir benzerini Farsça divanında padişahı övdüğü beyitlerinde de şöyle dile getirir:

“Sofrasındaki sergisi gök takından daha yüksek olan Cem gibi büyük bir padişah... Öyle bir padişah ki kapısındaki her dilenci mutlu bir efendidir... Şanı yüce Murad Han ki kapısı padişahların kiblesidir... Gönlü öyle ruhanî nüktelere aşınadır ki sanki Cebrail ile aynı dili konuşur... Ey, kader kadar güçlü padişah! Senin fermanın kaza kadar kayıtsızdır.” (Atalay, 2019: 62)

Şairin övgüde takındığı bu abartılı tavır, onun mutlak otoritenin sembolü olan padişah tarafından kabul edilme arzusunun ileri gelir. Çünkü insanoğlu, sosyal bir varlıktır ve doğası gereği topluluk içinde yaşamaktadır. İçinde yaşadığı topluma ait olma ve ondan kabul görme, kişiyi psikolojik ve fizyolojik açıdan koruyucu özellik gösterirken toplum tarafından dışlanma ve reddedilme, kişi üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın cemiyet içerisinde yaşaması ve içinde yaşadığı cemiyet tarafından kabul görmesi, ebeveyni tarafından himaye edilmesi onun psikolojik olarak gelişimine önemli katkılar sunduğu gibi, reddedilme durumu da çok olumsuz durumlara neden olmaktadır. Reddedilme duygusunu yaşayan birey, bu travmatik olayı yaşadıkdan sonra kendini değersiz olarak hissedebilir ve bu durum içine kapanık hırçın bir kişiliğe bürünmesine sebebiyet verebilir. Öte yandan reddedilme, sadece o deneyimi yaşarken acı veren bir olay değil; aynı zamanda, özellikle, bireyin yaşadığı ilk reddedilme deneyimleri, onun sonrasındaki sosyal etkileşimlerinin başarısını da etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabii olarak ilk ihmal/reddilmeyi yaşamış kişinin daha sonraki sosyal ilişkilerinin kalitesini, yaşanılacak olumsuz ilişkilerini bu durumdan bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Şairin özellikle *Sihâm-ı Kazâ* adlı eseri incelendiğinde devrin ileri gelenleri dâhil birçok kişiyi acımasızca hicvettiği, çevresiyle sürekli bir çekişme halinde olduğu ve hakaret etmekten zevk alan bir ruh haline sahip olduğu görülür. Aileyi insan ilişkilerinin sergilendiği bir sahneye benzeten Atalay Yörükoğlu'na göre çocuk her şeyi ailede gözlemler ve yaşar, ev ortamı olumlu niteliklerin kazanıldığı bir yer olarak görülebileceği gibi tüm olumsuz davranışlar da evde öğrenilir (Yörükoğlu, 1984:949).

Nef'î, hayatının daha ilk evresinde ihmal/reddedilme olaylarını yaşamış biri olduğundan olaylar karşısında aşırı duygusal ve hassas davranışlar sergilemiş, ilişkilerinde bu kaygıyı taşımıştır. Onun yaşadığı baba yokluğu ve terk edilmiş olma psikolojisi, ömrü boyunca ilişkilerinde sıkıntılar yaşamasına ve sürekli başkaları ile mücadele halinde olmasına neden olmuştur. Ebeveyni tarafından reddedilen veya istenmeyen çocuklarda rastlanan kaygılı reddedilme halini biz Nef'î'de gözlemlemekteyiz. Zira çocukluğunda reddedilen şair, hayatının ilerleyen yıllarında reddedilme veya buna benzer bir duyguyu tekrardan yaşadığında çocukluğundaki travmatik olayı yeniden yaşayacağını düşünerek aşırı tepki verebilmektedir. Nef'î'nin, çağdaşı olan Nev'î-zâde Atâ'î, Kafzâde Fâ'izî ve

Ganîzâde Nâdirî'ye eleştiri sınırlarını aşan bir üslupla saldırmasının sebebi de yaşadığı bu duygusal travmadır. Bu gergin ruh hali şiirlerine de yansımış, aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi muhataplarına en galiz sözlerle saldırmış, onları yerin dibine sokmuştur. Nev'î-zâde Atâ'î, Kafzâde Fâ'izî ve Ganîzâde Nâdirî beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla Nef'î'yi hicveden şiirler yazmışlardır. Kendisine yöneltilen eleştirilere tahammülü olmayan şair sövgüye varacak ifadeler kullanmıştır:

*Olmaz ol kirlî or*sıbî gibi puşt ammâ
Kimse bilmez tut ki başı örtülü 'avratdı ol*

*Benzemez ana ne Kâfoğlı ne sair kahbevât
Belki Nev'î-zâdeden dahî beter epşetdür. (SK: 13a/1-2)*

Öfkeli reddedilme duyarlılığı olarak nitelendirilen bu durum, kişilerin aşırı saldırgan bir tutum sergilemesi ve karşıdakini yenilmesi gereken bir düşman olarak görmesi sonucunu doğurur. Freud, çocuğun ihmal edilmesini uygun duygusal tepkilerin verilmesini güçleştirdiğini savunup bu durumun sosyal ilişkilerde sorun yaşanmasına sebep olduğunu belirterek kimi çocukların arzu doyumundaki en küçük bir gecikme ya da kısıtlamaya öfke, kızgınlık, huzursuzluk ve sabırsızlıkla karşılık verdiğini dile getirmiştir. Freud'a göre maruz kaldığı hoşnutsuzlukları dizginlemek zorunda kalan bir çocuğun beni doğal olarak yadsıma ve yansıtma gibi savunma düzeneklerine ya da öfke, gazap ve diğer duygu patlamaları gibi ilkel boşaltım yollarına başvurur (Freud, 2000: 110-111).

Nef'î'nin kendi devrinin şairlerinden Vahdetî ve Fırsatî ile de ağız dalaşına girmesi, Freud'un belirttiği travmaların bir sonucudur. Zira Vahdetî'nin insani bir durum olan bir mecliste yellenme olayını şairin her fırsatta dile getirmesi ve bunun üzerinden şairi aşağılamasının başka türden bir izahı mümkün değildir. Şair, aşağıdaki beyitlerinde Vahdetî ile Fırsatî'yi yellenme olayı ile mukayese ederek onlara dilinin kılıcını doğrultur. Her iki şair de Nef'î'nin keskin dilinden nasibini almış ve şair tarafından oldukça kötü ifadelerle aşağılanmıştır:

*Ey Vahdetî sen Fırsatîyi s*çmada geçdün
Müşhil mi yedün yoksa sovak kahve mi içdün*

*Âheste rezm etmek idi gerçi murâdun
Ammâ bir os*rđun ki sığrlar gibi s*çdun (SK: 152/1-2)*

Şairin rakiplerine karşı bu tutumu, küçük yaşlarda babası tarafından terk edilerek yalnızlığa mahkûm edilen ve korumasız kalan çocukların davranışlarının ve söylemlerinin bir sonucudur. Zira bu tür çocuklar, çevreleriyle uyum sorunu yaşayıp kendilerine karşı yapılan en küçük bir eleştiriye dahi tahammül edemeyip saldırgan bir tutum içerisinde olurlar. Rakip olarak belirledikleri kişileri, Nef'î örneğinde olduğu gibi itibarsızlaştırıp yok etmek dâhil her yolu meşru görürler. Bunun asıl sebebi de çocuğun rol model ekiskliğinden kaynaklı olarak benlik kavramının kendisinde şekillenmemesidir. Oya Güngörmüş "Baba Yoksunluğunun Benlik Kavramına Etkisi ve Babasız Öğrencilerin Problemlerinin Hangi Alanlarda Yoğunlaştığının Saptanması" adlı çalışmasında çocukların fiziksel, ruhsal ve duygusal özellikleri ve isteklerinin benlik kavramını oluşturduğunu dile getirerek benlik oluşurken yaşanan olumsuzlukların hayata yansımalarıyla ilgili görüşlerini şöyle dile getirir:

"Terk edilmiş olma duygusu çocukta uyumsuzluk, yalnızlık, boşluk duyguları oluşturur. Gizli suçluluk duygulan, çok güç dışı vurulur. Çocukta sürekli cezalandırılacağına dair endişe vardır. Bu durum, gece korkusu ve kâbuslara sebep olabilir. Benlik kavramı en genel tanımıyla kişinin kendisi hakkındaki düşüncelerini kapsar. Bir başka deyişle kişinin fiziksel, ruhsal, sosyal ve duygusal özellikleri, istekleri ve başarıları hakkındaki inançlarının toplamı benlik kavramını oluşturur." (Güngörmüş, 1986: 15)

Nef'î'nin çağdaşlarına karşı takındığı tavır, kendisinde benlik duygusunun tam gelişmediğinin işaretidir. Zira benlik duygusu, kişinin başkasıyla empati kurmasını mümkün kılarken bu duygunun yokluğu kişinin acımasız ve karşıdaki insana karşı umursamaz olmasına sebep olur. Şairin, çağdaşı

Nev'î-zâde Atâ'î'ye karşı büyük bir öfke duyup aşağılaması da bu empati eksikliğinin bir sonucudur. Zira şair, bu öfkesini hakarete hatta küfre varacak şekilde dile getirerek eleştiriye karşı tahammülsüz olduğunu ve öfke nöbetine benzer bir durum yaşadığını gözler önüne sermektedir. Şair, kendisinde bir travmaya dönüşen baba figürü üzerinden Nev'î-zâde'ye saldırmak patavatsızlığın, soytarılığın babadan miras kaldığını, babasının da benzer özelliklere sahip olduğunu belirterek muhatabını soy üzerinden itibarsızlaştırma tavrı sergiler. Bu itibarsızlaştırma eğiliminin dozu o kadar artar ki şair Nev'î-zâde'nin normal şartlarda doğan bir çocuk olmadığını, bir dışkı olduğunu belirterek tahammülsüzlüğünü göstermiş ve ağır hakaretlerde bulunmuştur:

*Nev'î-zâde sana mîrâs-ı peder yâve
'Ömri zîrâ pederün yâve demekle geçmiş*

*Var kıyâs et ne kadar âdem imiş merhûm
Yerine sencileyin bir kaba yesteh s*çmış* (SK: 116/1-2)

Freud ve Hug-Hellmuth'un, bebeklik döneminde yaşanılanların birey üzerinde etkileri ve güçlü bir benliğin oluşmasının şartları ile ilgili söylemleri, Nef'î'nin rakiplerine karşı takındığı olumsuz tavrı açıklar niteliktedir. Freud, gelişimin ve değişimin son bulduğu beş yaşın altını çizerek özellikle çocuğun doğumundan itibaren ilk beş yıllık süreç içerisinde aileye büyük sorumluluklar düştüğünü belirtmiş, ileriki yaşlarda sergilenen davranışların nedenlerinin çocuklukta aranması gerektiği tespitinde bulunmuştur. Hug-Hellmuth da çocuğun temel olarak çocuklukta itibaren yaşadığı olayların etkisinin yetişkinlik çağında da görüldüğünü ve bazı yaşadığı olayların çocuğun yetişkinliğinde ortaya çıkan sorunların temel sebebi olduğunu belirttikten bunun psikanalitik kuram açısından ele alınan önemli bir durum olduğunu söyler (Özşahin, 2019: 130). Bu anlamda çocukluk travmaları, benlik oluşumunda önemli bir yere sahip olup bu travmaların hayata yansmasıyla kişilik oluşur. Zira benlik, kişiliğimizin tamamını oluşturarak benliğin dışı yansması olan kişiliği oluşturur. Dolayısıyla kişiliğin temelinde benlik vardır. Benlik olmadan kişilik tamamlanamaz. Babaya karşı duyulan nefret, küfürlerle dolu ağır hakaretlerde bulunmak, narsist özellikler sergilemek, abartılı övgüler yapmak ve tüm bunları ölümü göze almak pahasına şiirde yapmak ancak benlik kavramını oluşturan olumsuzluklarla izah edilebilir. Freud, bilindişini içgüdülerin etkinlik alanı olarak görüp doymak bilmeyen ve bilinçdışının hiçbir şeyi umursamayan bir biçimde gerçek hayata uyum noktasında bazı nitelikleri bünyesinde barındırdığı kanaatindeydi (Freud, 2001: 95). Freud'un bu tespitleri göz önünde bulundurulduğunda bu özelliklerin Nef'î'de de olduğunu ve şairin bilinçdışını şiirlerine yansıttığını görmek mümkündür.

Nef'î'nin hakaretimiz üslubu, hicivlerinde sürekli saldırgan bir tavır içerisinde olması, fahriyelerinde ve methiyelerindeki megaloman tavır, mübalağalarla dolu şiirleri sağlıklı bir kişilik gelişimine sahip olmadığını işaretleridir. Küçük yaşta iken babası tarafından terk edilmiş olmanın şair tarafından hiçbir zaman kabullenilemediğini, bunun izlerinin şiirlerinde sürekli olarak görüldüğünü belirtmek gerekir. Kurtman Ersanlı'nın da belirttiği gibi çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde ve çevreye uyum sağlamasında anne-baba-çocuk ilişkileri oldukça önemlidir. Ersanlı'ya göre davranış bozukluğu gösteren çocuk ve yetişkinlerin özgeçmişleri üzerinde yapılan çalışmalarda bu türden davranış bozukluklarının anne-baba-çocuk ilişkisinin yetersiz olmasından kaynaklandığını göstermektedir (Ersanlı, 1996: 57). Ersanlı'nın bu tespitleri, Nef'î'nin uçlarda gezinme tavrı hakkında bize oldukça önemli ipuçları vermektedir. Zira Nef'î'nin çocukluğuna inildiğinde şairin sağlıklı bir aile ilişkisine sahip olmadığı görülecek ve bu sağlıksız ilişkinin etkileri şairin şiirlerine sirayet edecektir. Freud'un bilinçdışı içgüdülerin etkinliğini gösteren doymak bilmezlik, hiçbir şeyi umursamaz katılık, gerçekteki yaşam koşullarına ayak uydurmada yetersizlik gibi kimi özellikleri (Freud, 2001: 95) Nef'î'de de olduğunu ve bunu şiirlerine yansıttığını görmek mümkündür.

4. OİDİPAL BİR SENDROM OLARAK NEF'İ'DE BABA FİGÜRÜ

Babanın davranışlarının ve çocuklara yaklaşımının çocuğun gelişiminde ve karakterinin oluşumunda olumlu ya da olumsuz etkiler bırakması, baba karakterinin kişi üzerinde ne denli bir etkiye sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu etkiyi gözlemleyen bilim insanları, kişilerin davranışlarının nedenlerini araştırırken babaların çocukları ile olan ilişkileri üzerinde durmaya başlamışlardır. Bu

alandaki en önemli çalışma olan Öidipus Kompleksi deyimini Freud bulmuş ve literatüre mal etmiştir (Zulliger, 1998: 79). Freud'un ortaya attığı ve kendisinden sonraki birçok çalışmaya da esas teşkil eden görüşüne göre: “Her iki cinsten çocuklarda karşı cinsten olan ebeveyne karşı güçlü bir bağ gelişirken kendi cinsinden olan ebeveyne karşı da düşmanca birtakım duygular oluşmaya başlar.” (Kulaksızoğlu, 2001: 21) Freud, “Dostoyevski ve Baba Katli” adlı çalışmasında Oedipus kompleksi ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir:

“Oğlan çocuğu babasıyla psikanaliz dilinde ambivalent (çelişik) sözcüğüyle anlatılan bir ilişki içinde yaşar. Bir yandan, kendisine rakip saydığı babasını ortadan kaldırmayı amaçlayan bir kin ve nefret besler içinde; öte yandan, yine babasına karşı belli bir sevgiye her vakit ruhunda yer verir, her iki tutum da bir araya gelerek baba özdeşleşmesini doğurur. Gerek hayranlık duyduğu babasına öykünme arzusu, gerek kendisine rakip gördüğü babasını ortadan kaldırmayı amaçlaması, oğlanın kafasında babasının yerini alma düşüncesini uyandırır. Ama derken bu gelişim süreci güçlü bir engelle karşılaşır; oğlan, kendisine rakip gördüğü babasını yok etme çabasının babası tarafından iğdiş eylemiyle cezalandırılabileceği korkusunu günün birinde gönlünde yaşatmaya başlar. İğdiş edileceğinden ürkerek yani erkekliğini koruyabilmek için babasını ortadan kaldırıp annesini ele geçirme isteğinden vazgeçer. Gel gelelim, söz konusu isteğin bilinçdışında varlığını sürdürmesi de suçluluk duygusunun temelini oluşturur.” (Freud, 2001: 229-230)

Nef’î'nin babasına duyduğu öfke, Freud'un dikkat çektiği cinsellik izahından uzak olsa da onun baba düşmanlığı Freud'un belirttiği babadan öç alma noktasında birleşir. Zira Nef’î'nin baba düşmanlığı hiç azalmaz, aksine şair şiddeti giderek artan bir öç alma hissine kapılır. Kırım hanının babasını öldürmesini ister ve bunu sevap olarak görür. Erkek çocuğun babasını düşman olarak görüp ondan kurtulmak istemesinin tezahürünü bu beyitte görmekteyiz. Babasının acı çekerek öldürülmesine, katledilmesine gönlü razı olan şair, bu durum karşısında meleklerin bile hana dua edeceğini belirterek yapılacak işin hayır boyutuna vurgu yapılır:

*Ki Hân sevâba girüp ger babanı katl etse
Du'â ederdi felekte ferîşteler Hâna*

(SK: 2a/26)

Günümüzde birçok araştırmacının farklı bilim dallarında ele aldığı baba-oğul ilişkisi, eserleri doğru değerlendirmek isteyenler için çok yaygın bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Fethi Demir, “Orhan Pamuk’un Romanlarında Babaya İade-i İtibar” adlı çalışmasında edebiyat eleştirmenlerinin sıklıkla kullandığı bu yöntem hakkında şunları söyler:

“Psikanalist yöntemin roman incelemelerinde kullanılmasıyla sistematik biçimde teorize edilen bir tema olarak beliren baba-oğul ilişkisi, edebi metnin çözümlenmesinde de önemli bir anahtar haline gelmiştir. Önceleri Freudyen bakış açısının etkisiyle sadece cinsel bilinçaltının sorgulanmasına indirgenen bu ilişki, farklı boyutları ve çağrışımlarıyla genişleyip anlam çeşitliliği kazanarak varlığını korumuştur. Modernizm ve modernizm sonrası edebiyatta psikanalitik anlamın dışında, iktidar ilişkilerinden yabancılığa kadar geniş bir gönderme çeşitliliği biçiminde ele alınan baba-oğul ilişkisi hem yazarlar hem de edebiyat eleştirmenleri için hala güncel ve popülerdir.” (Demir, 2010: 26)

Dengeli bir karaktere sahip olabilmek, sağlıklı bir iletişim kurabilmek, doğru bir biçimde kendini anlatabilmek, toplumsal yaşamda başarılı, özgüven duygusuna sahip biri olabilmek, çoğu zaman bireyin babasıyla kurduğu olumlu ilişkiye bağlıdır. Böyle bir ilişkinin olmaması durumunda insan psikolojisinde olumsuzlukların yaşanması olağandır. Bu anlamda babasıyla sağlıklı bir iletişim kuramayan Nef’î babasının kendisine sorulması gerektiğini belirterek hiç kimsenin kendi babası hakkında onun kadar bilgi sahibi olmadığını söyler. Kendisine sorulacak olursa babası hakkında bildiği her şeyi olduğu gibi anlatacağını ifade eden şair, Kırım hanının nasıl olur da babasını nedim olarak yanına aldığı bir türlü anlayamadığını, bu duruma bir anlam veremediğini belirtir. Babasına cimri, alçak bir eşek benzetmesi yapan şair, böyle birinin hana layık olmadığını anlatmak ister. Şairin babasına karşı duyduğu öfke babasının cimriliklerinden de kaynaklıdır. Babası cimri olmamış olsaydı ailesinin ihtiyaçlarını karşılardı. Ama Nef’î'nin gözünde babası ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak

yerine, bencil ve cimri davranarak onları ihmal etmiş, alçakça davranışlar sergilemiş bir eşekten öte anlam ifade etmez:

*Niçün deme bana sor kim ne kişidir ol
Niçe nedim olur öyle la'im ü har Hâna* (SK: 2a/28)

Odipus Sendromu'nun temel özelliklerinden olan baba ile oğul arasındaki mücadeleyi şairin aşağıdaki beyitinde açıkça görmekteyiz. Nef'i Kırım hanının babasına bin deve, kendisine ise bir keçi vermesi durumunda bile babasının büyük bir kıskançlık yaşayacağını, o bir keçiyi almak için bile türlü oyunlara girişebileceğini belirtir. Esasında şair bu beyitte babasının aç gözlülüğüne ve bencilliğine vurgu yapmak istemiş gibi olsa da bu tespit, babasına karşı duyduğu öfkenin bir tezahürüdür. Şairin aslında babasına yüklediği bu olumsuzluklar, onun bastırılmış baba öfkesinin dışa vurumudur. Şaire göre babası öyle bir bencillik içindedir ki kendisi zenginlik içerisinde yaşarken en küçük bir mutluluğu bile ailesine çok görür. İmkânı olsa o küçük mutluluğu bile hüzne çevirir:

*Babana bir deve ger sana bir keçi verse
Anı dahı bana ver deyü göz kırpar Hâna* (SK: 2a/33)

SONUÇ

Sonuç olarak diyebiliriz ki şairin klasik edebiyatının geleneksel şiir anlayışı içerisinde değerlendirilebilecek hicivleri, değişik bir bakış açısıyla ele alındığında ortaya bambaşka bir ruhsal çözümleme çıkmaktadır. Nef'i'nin şiirlerinden hareketle psikanalitik inceleme yönteminin imkânlarından faydalanılarak Oedipal bir çözümleme yapma çabasının bir ürünü olan bu çalışmada, şairin bebeklik ve çocukluk yıllarında yaşadıklarının etkisinden bir türlü kurtulamadığı ve yaşadığı travmatik ihmal/terk edilmenin tezahürlerinin şairin şiirlerine yansıdığı görülmüştür. Özellikle onun babası için yazdığı hicviyye, Freud'un "baba katili" tespitiyle uyumakta olup şairin babasının kendisini küçük yaşta bırakıp gitmesini sindirememesi ve bu yüzden de şairin babasına karşı büyük bir kin ve nefret beslemesi, Freud'un bu sendrom için belirlediği özelliklerdir. Ancak Nef'i'nin babaya karşı kin ve nefreti, Freud'un Oedipal kompleksinin çıkış noktasını oluşturan cinsellik olmayıp babanın baba vasfından kaynaklı görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesinden ileri gelmektedir. Bu bağlamda şairin hırçın kişiliğinin ve küfre meyyal oluşunun altında yatan neden olarak erken yaşta babası tarafından terk edilmiş olmanın ortaya çıkardığı ağır travmatik durum gösterilebilir. Örnek beyitlerden yola çıkılarak yapılan incelemede şairin babasız kalmasının onun iç dünyasını derinden sarstığı ve bunun etkisinden kurtulamadığı gözlemlenmiştir. Bu da çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde ve çevreye uyum sağlamasında anne - baba - çocuk ilişkisinden Nef'i'nin mahrum kaldığını ve bu mahrumiyetin bir sonucu olarak Nef'i'de davranış bozukluklarına, kavgacı bir karaktere ve insanlara karşı haşın olmasına neden olmuştur denilebilir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. (1993). Nef'î Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Atalay, M. (2019). Nef'î Farsça Divân Metin-Çeviri, İstanbul: Demavend Yayınları.
- Başdaş, C. (2018). Sihâm-ı Kazâ, Ankara: Kriter Yayınevi.
- Cebeci, O. (2009). Psikanalitik Edebiyat Kuramı, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1992). İkimizdeki Çocuk, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Davaslıgil, Ü. (1997). Bebeklik Dönemi Ana-Baba Okulu, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demir, F. (2010). "Orhan Pamuk'un Romanlarında Babaya İade-i İtibar", Türk Edebiyatı Dergisi, S. 445: 26-34
- Demirci, K. (2016). "Çocukluk Çağı Travmaları ve Obsesif Kompulsif Belirtilerin İlişkisinin İncelenmesi", Journal of Mood Disorders, 6 (1): 7-13
- Ekşi, A. (1990). Çocuk, Genç, Ana-Babalar, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Ersanlı, K. (1996). Benliğin Gelişimi ve Görevleri, Samsun: Eser Ofset.
- Freud, A. (2000). Çocuklukta Normallik ve Patoloji, (Çev. Ali Nahit Babaoğlu), İstanbul: Metis Yayınları.
- Freud, S. (1995). Psikanaliz ve Uygulama, (Çev. Muammer Sencer), İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2001). Sanat ve Sanatçılar Üzerine, (Çev. Kâmuran Şipal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güler, N. Uzun, S. Boztaş, Z. & Aydoğan, S. (2002). "Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler", Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 24 (3): 128-134.
- Güngörmüş, O. (1986). "Baba Yoksunluğunun Benlik Kavramına Etkisi ve Babasız Öğrencilerin Problemlerinin Hangi Alanlarda Yoğunlaştığının Saptanması", İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Kara, B. Biçer, Ü. & Gökalp, AS. (2004). Çocuk İstismarı. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 47: 140-151.
- Kulaksızoğlu A. (2001). Ergenlik Psikolojisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özşahin, S. (2019). "Bir Freud masalı: Çocuk Masumluluğu", Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi, 3 (6): 129-137.
- Polat, O. (2001). Çocuk ve Şiddet, İstanbul: Der Yayınları.
- Sözlük, T. (2005). TDK, Ankara: TDK Yayınları.
- Yavuzer, H. (1989). "Aile İçi Etkileşim ve Aile Dışı Öğelerin Doğurduğu Psiko Pedagojik Sonuçlar, Türkiye'de Çocuğun Durumu", 1990'ların Çocuk Politikası Kongresi, Ankara: UNICEF Yayınları. s. 271-281
- Yörükoğlu, A. (1984). Çocuk Ruh Sağlığı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zulliger, H. (1998). Çocuk Vicdanı Ve Biz, (Çev. Kâmuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınları.